

DATE ANTROPOLOGICE ALE SCHELETELOR DIN MORMINTELE FEUDALE DESCOPERITE LA GRĂDIȘTEA COSLOGENI (JUD. CĂLĂRAȘI)

În anul 1994 s-au efectuat săpături într-un tumul din localitatea Grădiștea Coslogeni, ridicat probabil în perioada Bronzului Timpuriu. Au fost scoase la iveală morminte din perioade istorice diferite, dintre care două au fost considerate de către autorul săpăturii, arheologul Valeriu Cavruc, ca aparținând probabil perioadei feudale (sec. X-XI)¹. Mormântul nr. 1 era situat în partea sud-est-centrală a movilei, la adâncimea de 0,50 m față de suprafața actuală. Cel decedat era depus pe spate, cu mâinile și picioarele întinse și paralele cu coloana vertebrală, orientat cu capul către N-NV. Nu avea ofrande sau inventar.

Mormântul nr. 8, aparținând probabil perioadei medievale timpurii, a fost descoperit în anul 1994 în mantaua tumulului. Groapa mormântului a străpuns mantaua acestuia. Defunctul fusese depus în poziție întinsă pe spate, orientat cu capul către vest. Nu avea inventar.

În cele ce urmează, vom prezenta rezultatele analizei antropologice² efectuate pe cele două schelete mai sus menționate.

Mormântul nr.1.

Craniul a fost găsit aproape întreg, pe alocuri crăpat și cu unele mici porțiuni lipsă (apofizele zigomatice) (Fig. 1-4).

Suturile au un desen complicat, având un contur clar definit acolo unde nu a început obliterarea. Procesul amintit a fost inițiat pe sutura sagitală, în porțiunile S2, S3, S4. Craniul este hiperbrahican, ortocran și tapeinocran. El are forma sfenoidă în norma verticală și de bombă în cea occipitală. Fruntea este intermediară. Occipitalul este bombat. Glabella este de gr. 2-3, arcurile supraciliare - 1, fosa canină - 3, spina nazală - 3, protuberanța occipitală externă - 2, apofiza mastoidă - 3, cu relief conturat. Apertura piriformă este atropină, malarele sunt înguste și frontalizate.

Orbitele sunt hipsiconce, nasul mezin, palatul brahistafilein.

Pe parietalul stâng și o mică parte a frontalului, afectând sutura coronară în pars complicata și în mică măsură, în pars temporalis, se putea observa existența unei fracturi craniene (Fig. 5). Forma sa era relativ rectangulară, cu colțurile rotunjite, lungimea ei fiind de 4,1 cm

și lățimea de 3,5 cm. În zona centrală a acesteia se observă o infundare a substanței osoase care, prin aspectul său, arată că individul a fost lovit cu un corp contondent dinspre partea laterală. Urmele unei alte lovituri, vindecate, se pot observa și pe temporal.

Dentiția este bine păstrată, fiind pierduți post mortem doar incisivul lateral, caninul, molarul 2 stâng de pe maxilarul superior și incisivii centrali de pe cel inferior.

Atât pe mandibulă, cât și pe maxilă, a apărut fenomenul de aglomerare, care determină rotirea parțială a incisivilor și poziționarea lor într-un unghi diferit față de arcadă, în comparație cu modalitatea obișnuită de amplasare a dentiției.

Ambii molari M3 de pe mandibulă au rădăcinile distorsionate. Tuberculul Carabellii este prezent atât la M2 dreapta, cât și la M3 stânga de pe maxilă. M3 de pe hemiarcada dreaptă nu a erupt, dar nici nu ar mai fi avut loc pe arcadă.

Pe mandibulă, M3 de pe hemiarcada stângă este parțial erupt, înghesuit pe arcadă, ca și cel de pe partea dreaptă.

Bolta palatină are forma paraboloidă și adâncime mijlocie. Se remarcă existența unui slab torus palatin, mai ales în zona punctului oral.

Mandibula are robusticitatea destul de accentuată, mentonul sub formă de trigon fiind conturat. Inserțiile mușchiului mentalis, situat în imediata vecinătate a mentonului, sunt puternic dezvoltate.

Ramul vertical este aproape complet, fiind recuperate vertebre, coaste, oasele coxale, fragmente de stern. Sacrum-ul este puternic curbat. Prima sa vertebră nu este complet sudată de cea de-a doua. Omoplații sunt întregi, cu aspectul acromionului specific sexului feminin. Femurele sunt eurimere, iar tibiile mezocneme. Calcanelele, astragalele, metatarsienele, tarsienele și falangele de la picioare sunt complete.

Carpielele, metacarpielele și falangele de la mâini, cu zona de inserție a ligamentelor bine conturată, uneori făcând creste, indică faptul că individul a desfășurat o muncă manuală intensă.

Diagnoza vârstei.

Vârsta cea mai probabilă, estimată prin calcularea medic între cele stabilite pe baza faciesului simfiziei pubicne și a dentiției (prin utilizarea schemelor dentare ale lui Lovejoy, Zubov, Brothell și Perier) este de circa 25-26 ani.

Diagnoza sexului.

Sexul, estimat pe baza oaselor coxale, ca și a reliefului cranian, este cel feminin.

Talia, calculată prin cele trei metode utilizate în România (Manouvrier, Bach-Breitinger, Trotter-Gleser), a dat o medie de 1609 cm, care se încadrează în categoria mare pentru sexul feminin.

Tipologie.

Se remarcă existența unor slabe influențe mongoloide, care se reflectă în zona superioară a craniului, nasion-malare (profilarea orizontală $n/fmo-fmo=12/97=12,37$). De fapt, aceste influențe mongoloide nu sunt cele propriu-zise, ci acelea de tip turanid¹. Individul reprezintă o mixtură între caracterele antropologice ale unor populații migratoare, cum ar fi cumanii sau pecenegi și cele ale altor comunități.

Patologie osoasă.

Se constată existența cribrei orbitalia, care va face obiectul unei lucrări separate. De asemenea, se observă urme de osteoporoză, care apar pe tot scheletul.

Pe vertebre există urme de noduli cartilajinoși Schmorl, începând de la vertebra a 10-a toracică și continuând pe cele lombare. Ultima vertebră lombară este tasată, probabil datorită stresului mecanic exercitat asupra coloanei vertebrale în timpul căratului unor greutăți mari.

La ambele membre inferioare apare bilateral patella emarginata, caracter epigenetic (Fig. 6-8).

Patologie dentară.

Apar carii interproximale, cu complexitate medie (gr. II), afectând molarul 1 superior de pe hemiarcada stângă a maxilarului și pe M2 de pe hemiarcada dreaptă, precum și pe M1 de pe cea stângă a mandibulei. O carie superficială (gr.1) se află în zona de contact dintre colet și coroana dentară la M3 de pe maxilarul superior, pe partea dreaptă. O altă carie superficială, interproximală, a fost identificată pe premolarul 1 drept de pe mandibulă.

Date arheozoologice.

Scheletul uman din mormântul nr. 1 era însoțit de fragmente osoase de origine animală, pe care le prezentăm în continuare. Este vorba de 3 porțiuni din craniu, vertebre cervicale, toracice și lombare de ovicaprin în vârstă de peste 5 ani, dar și de vertebre cervicale și toracice de câine, în vârstă de circa doi ani¹. Dat fiindcă desco-pectorul nu l-a menționat ca făcând parte din ofranda funerară, înseamnă că aceste resturi animaliere au fost antrenate împreună cu oasele umane, găsindu-se probabil în umplutura gropii.

Mormântul nr. 8

Nu are craniu.

Schelet post-cranian.

Din coloana vertebrală s-au recuperat vertebre din zona cervicală dorsală (toate 12), precum și prima lombară.

Mâna dreaptă este reprezentată doar de humerus. Din cea stângă există toate cele trei oase lungi, un os lunatum și triquetrum. Linia interosoasă de la radius și cubitus este bine definită. Relieful deltoidian este foarte dezvoltat, iar perforația olecraniană lipsește.

S-au găsit, de asemenea, omoplații, claviculele și capul sternal.

Bazinul lipsește.

Din oasele lungi ale membrelor inferioare existau tibiile, cu relief muscular puternic (în special zona de inserție a mușchiiului solear) și fațete orientate clar definite, peroneul stâng, precum și calcaneul, metatarsienele, tarsienele și o falangă provenind de la piciorul drept. Dimensiunile tibiei stângi au fost luate prin comparație cu cea dreaptă, datorită lipsei capătului său proximal. Ambele tibii sunt de tip platicnemic.

Diagnoza vârstei.

Nu dispunem de elementele necesare pentru stabilirea mai precisă a vârstei. Totuși, se poate spune că este vorba de un individ care aparține cel puțin categoriei adulte, dacă nu chiar mature.

Diagnoza sexului.

Robustețea scheletului, ca și aspectul acromionului de la omoplați constituie argumente pentru atribuirea individului respectiv sexului masculin.

Talia, stabilită prin cele trei metode utilizate în România, a dat o medie de 1640 cm, care se încadrează în categoria mijlocie pentru sexul respectiv.

Tipologie.

Nu avem la dispoziție date suficiente pentru a stabili o tipologie exactă, mai ales că tipul turanid este o mixtură a altor tipuri antropologice.

Patologie.

Există numeroase exostoze, având localizări diferite. Pe ultima vertebră dorsală apar astfel de formațiuni în jurul zonei de articulație cu coasta, pe partea dreaptă. Ultimele vertebre din regiunea amintită au marginea platourilor ușor proeminente și cu exostoze mai dezvoltate pe partea stângă, fără ca acestea să fie de mari dimensiuni.

Începând de la vertebra T5, sunt prezente urme ale nodulilor cartilajinoși Schmorl, pe

toate corpurile vertebrale până la L1. De altfel, dintre vertebrele lombare, cea menționată este singura care s-a păstrat.

Pe tibia dreaptă, în zona medială, apar, de asemenea, exostoze. Ele apar și pe calcaneu. La nivelul omoplaților, formațiunile respective, de mici dimensiuni, apar pe spina scapulară.

Concluzii și discuții.

Pentru a putea stabili apartenența mormintelor analizate, vom prezenta pe scurt rezultatele obținute prin cercetările arheologilor români.

Pentru secolele X-XI, se pot lua în considerare trei populații migratoare care au pătruns pe teritoriul României: uzii, cumanii și pecenegii.

Așa cum menționa regretatul arheolog Mihai Sâmpetru, „*într-o regiune din România, cum este Muntenia, lucrurile se simplifică oarecum de la sine, deoarece, în această zonă, uzii nu s-au instalat, ci doar pecenegii și cumanii. Deci, o atribuire greșită sau o confundare a înmormântărilor pecenege cu cele uze nu este posibilă. Cele cumane se deosebesc de cele amintite mai sus atât prin epocă cât și prin ritual și inventar, ce se datează cronologic diferit, deoarece distanța în timp între pătrunderea pecenegilor în Muntenia și intrarea cumanilor în aceeași zonă este totuși destul de mare. Deci, considerăm un lucru stabilit că pecenegii, în afară de faptul că se îngropau în tumuli sau tell-uri (fapt știut deja mai înainte), aveau ca trăsături esențiale de ritual așezarea răposatului întins pe spate cu capul la vest și depunerea alături, în stânga lui, a unui cap de cal orientat invers față de cadavru, deci cu botul la vest, iar în continuare, tot în lung, către est, se așezau picioarele de cal. Ca piesă de inventar principală, în afară de arme (vârfuri de săgeți) și de obiecte mici de uz personal ca amnare și cuțite, se găsește frecvent, dintre piesele de harnament zăbala de fier (cu o singură bară) cu inele simple, mobile la capete, între maxilarele craniului de cal. Scări de șa de obicei nu se găsesc, cu*

excepția celei din mormântul de la Movilița, care nu a putut fi recuperată”⁵.

O altă caracteristică a înmormântărilor pecenege este amplasarea lor pe malul apelor curgătoare sau al lacurilor, numai în mod excepțional la distanță de acestea și numai în zona de câmpie⁶.

Același autor consideră că intervalul cel mai propice pătrunderii pecenegilor în Muntenia a fost cuprins între anul 976 (răscoala bulgarilor) și 1000, când Preslavul Mare și Pliska au fost cucerite de bizantini⁷.

Toate informațiile arheologice prezentate aici oferă posibilitatea de a crea o imagine completă asupra materialului antropologic analizat⁸.

După cum am mai spus, mormintele 1 și 8 de la Grădiștea Coslogeni au fost descoperite într-un tumul, situat în apropierea brațului Borcea al Dunării. Un astfel de argument pledează în favoarea ipotezei că persoanele decedate ar fi putut aparține pecenegilor. Până în prezent, singurele morminte analizate antropologic au aparținut unor indivizi de sex masculin, ceea ce înseamnă că la noi în țară nu se cunosc detalii privind ritualul funerar practicat în cazul înmormântării unor femei. Este posibilă existența unor diferențe între sexe, în ceea ce privește practicile care asigură trecerea celui decedat în lumea de dincolo. Lipsa inventarului funerar îngreunează și mai mult interpretarea datelor pe care le avem referitoare la mormântul nr. 1.

Este posibil ca, în urma unui contact mai de durată cu o altă populație, să fi apărut o alterare a ritualului, pentru o persoană care tipologic reprezenta o mixtură între cele două.

În ceea ce privește înmormântarea cu nr. 8, se poate spune ca ea se află în concordanță cu ritualul funerar obișnuit, practicat pentru indivizii de sex masculin.

Desigur, cercetările viitoare, atât arheologice, cât și antropologice, vor aduce noi informații care vor permite lămurirea unor situații similare.

Note

1. Mulțumesc și pe această cale domnului Valeriu Cavruc, directorul Muzeului Carpaților Răsăriteni, care mi-a pus la dispoziție acest material osteologic deosebit de interesant. De asemenea, îi aduc mulțumiri și domnului Nicolae Mirițoiu de la Institutul de Antropologie „Francisc Rainer” din București, care, cu amabilitatea sa obișnuită, mi-a stat la dispoziție nu numai cu sfaturi competente, dar și cu o bogată literatură de specialitate.
2. Metodologia utilizată pentru efectuarea studiului este cuprinsă în următoarele lucrări: D. FEREMBACH, I. SCHWIDETZKY, M. STLOUKAL, *Recommandations pour déterminer l'âge et le sexe sur le squelette*, în *Bull. et Met. de la Soc. d'Anthrop. de Paris*, t. 6, série XIII, 1979, p. 7-45; A.E. KISLI, U.U. KAPRITIN, *Paleodemografija. Teoria I metodica problemî I resenija*, Zaporozje, 1994, p. 49; J. POINTEK, *Biologia populacji prdziejowych. Poznan*, 1996, p. 172; TR. TRANDAFIR, *Atlas de anatomie umană. Osteologie și artrologie*, fasc. I și II, 1993; D.R. BROTHWELL, *Digging up bones*, Cornell Univ. Press, Ithaca, New York, 1981, p. 72.
3. Pentru o serie de date antropologice și caracteristici generale ale tipului turanid, v. C. MAXIMILIAN, N. HASS, *Notă asupra materialului osos dintr-un mormânt din epoca timpurie descoperit la Tangiru*, în *Materiale V*, 1959, p. 155-161.
4. Determinările arheozoologice au fost efectuate prin amabilitatea domnului Dragoș Moise, de la Muzeul Național de Istorie a României, căruia îi mulțumesc și pe această cale.
5. M. SÂMPETRU, *Înmormântări pecenegue din Câmpia Dunării*, în *SCIV*, 24, 3, 1973, p. 457.
6. *Ibidem*, p. 460.
7. *Ibidem*, p. 452.
8. Pentru alte detalii, v. P. DIACONU, *Les petchenegues du Bas-Danube en X-eme siecle*, în *Dacia*, XI, 1967, p. 259-270; P. Diaconu, *Pecenegii la Dunărea de Jos*, rezumatul tezei de doctorat, 1971.

Abstract

Anthropological data concerning the skeletons in medieval burials discovered at Grădiștea Coslogeni

In the site from Grădiștea Coslogeni, during the archaeological campaigns, some prehistoric burials were unearthed, as well as others belonging to the Middle Age (Xth-XIth centuries).

The latter were considered to belong to the Petchenegues communities. Yet, the anthropological study has pointed out that it could result from a mixture between a Petchenegue and another population. M.1 burial skeleton belongs to the turanic type, while for the skeleton from M.8 burial the typology could not be surely established, because the skull was missing. Also, the archaeo-zoological analysis has pointed out that the funeral ritual is not a traditional one, the animal remnants belonging to an ovicaprin and a dog. Yet, M.1 burial is the first Petchenegue burial belonging to a woman, so that it might be an explanation for the differences concerning the funeral customs.

Translated by Mihaela Vulpe

Alexandra Comșa

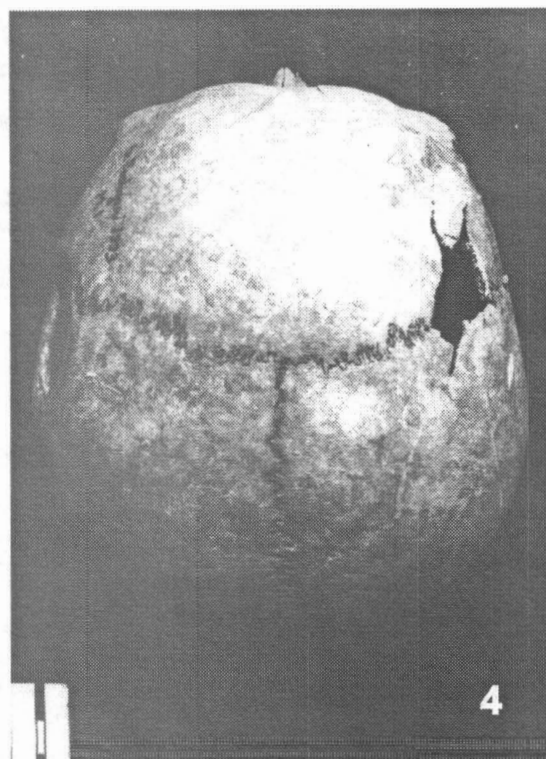
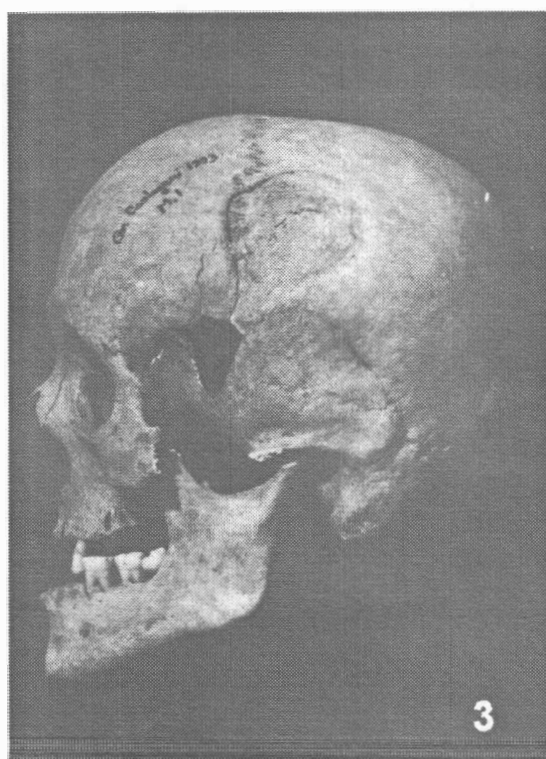
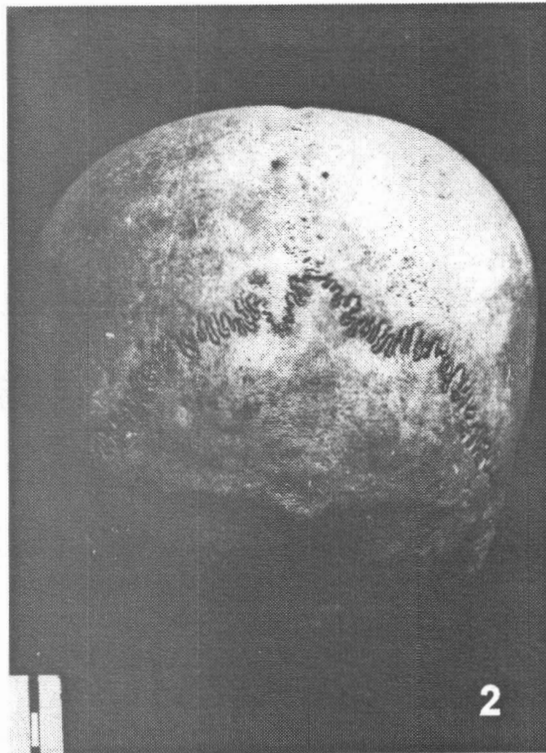
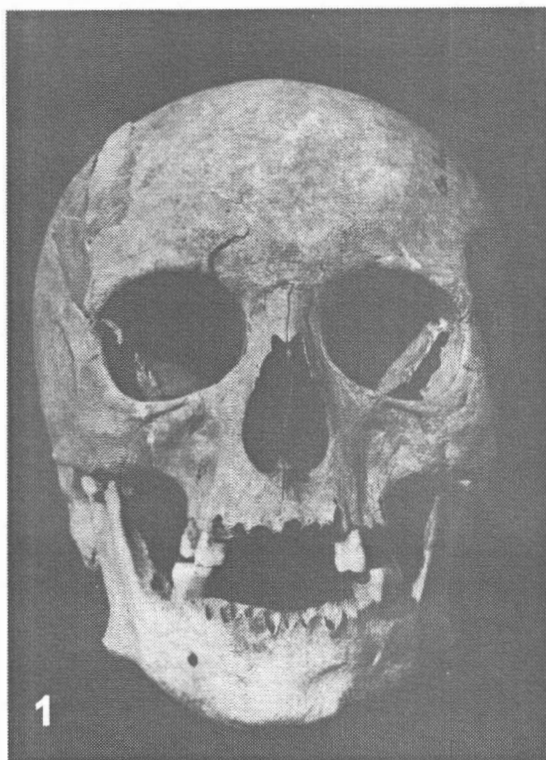

Figura / Figure 1 : Craniul din mormântul nr. 1 – norma frontală / The skull from tomb no. 1 – front view.

Figura / Figure 2 : Craniul din mormântul nr.1 – norma occipitală / The skull from tomb no. 1 – occipital view.

Figura / Figure 3 : Craniul din mormântul nr. 1 – norma laterală/ The skull from tomb no. 1 – side view.

Figura / Figure 4 : Craniul din mormântul nr. 1 = norma verticală/ The skull from tomb no. 1 = vertical view.

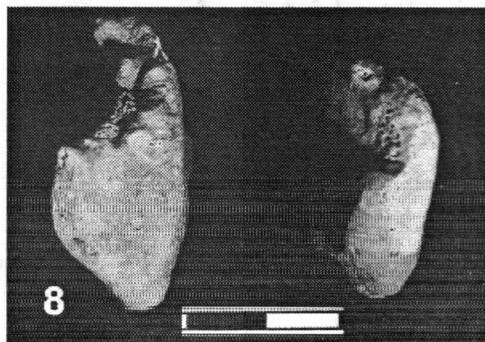
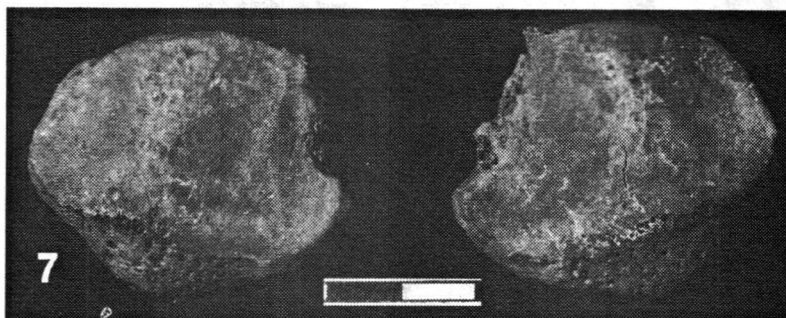
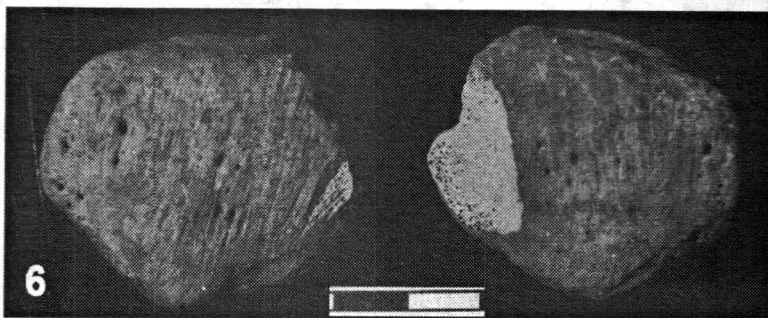

Figura / Figure 5: Detaliu al fracturii localizate pe craniul din mormântul nr. 1 /
Detail of a localized fracture on the skull from tomb no. 1.

Figura / Figure 6: Patella emarginata. Vedere anterioară / Front view.

Figura / Figure 7: Patella emarginata. Vedere posterioară / Rear view.

Figura / Figure 8: Patella emarginata. Vedere laterală / Side view.

Tabel / Table 1
Dimensiuni și indici ai craniului / The dimensions and indexes of the skull

Nr. Martin	Măsurători, indici	M.1
1	g-op	156
2	g-l	150
3	g-l	151
5	n-ba	85
7	Ba-o	34
8	Eu-eu	138
9	Ft-ft	94
10	Co-co	109
11	Au-au	108
12	Ast-ast	106
13	Ms-ms	106
16	Lărgime foramen magnum	29
17	Ba-b	116
20	Po-b	112
23	Circ. Oriz	500
24	Po-po	325
25	n-o	350
26	n-b	125
27	b-l	120
28	l-o	105
28,1	l-l	70
28,2	l-o	35
29	n-b	105
30	b-l	106
31	l-o	86
31,1	l-l	68
31,2	l-o	35
	i-op	31
	Op-o	68
40	Ba-pr	85
42	Ba-gn	101
43	Fmt-fmt	105
41,1	Fmo-fmo	99
44	Ek-ek	97
46	Zm-zm	86
	Zml-zml	83
47	n-gn	118
48	n-pr	66
50	Mf-mf	23
51	Mf-ek	40
52	Înălț. Orbit.	36
54	Al-al	24
55	n-ns	51
57	Lărgimea simotei	12
57,1	Lărg. Max. nas	24
62	OI-st	44
63	Enm2-enm2	41
63,3	Lărg. Boltă palatină	56
65	Kdl-kdl	100
66	Go-go	100
68	Adâncimea mandibulei	60
69	Id-gn	31
69,1	Înălț. La niv. Găurii nutritive	31
69,3	Grosimea la niv. Găurii nutritive	12
70	Înălț. Ram. Vert.	41
70,3	Înălț. Incizurii mandibulare *	19
71	Lărg. Ram. Vert.	32
71,1	Lărg. Incizură mandibulară	41
79,4	U. bazal	77

79,3	U. ram. Vert.	130
79,14	U. mentonier	72
Indici		
8/1	Indice cefalic	88,5
17/1	Indice vertico-logitudinal	74,4
17/8	Indicele vertico-transversal	84,1
20/1	Indicele porio-longitudinal	71,8
20/8	Indicele porio-transversal	81,2
9/10	Indicele fronto-transversal	86,2
9/8	Indicele fronto-parietal	68,1
12/8	Indicele parieto-occipital transversal	76,8
16/7		85,3
27/26		96,0
29/26	Indicele frontal sagital	84,0
30/27	Indicele de curbură a parietalului	88,3
31/28	Indicele de curbură a occipitalului	81,9
31.1/28.1		97,1
32.2/28.2		100,0
l-op/l-o		29,5
l-op/l-l		44,3
40/5		100,0
52/51	Indicele orbital	90,0
50/44		23,7
54/55	Indicele nazal	47,1
63/62		93,2
45/8		0,0
9/43		89,5
57/57.1		50,0
31.2/31.1		51,5
28.2/28.1		50,0
66/65		100,0
71/70		78,0
69.3/69.1		38,7
68/66		60,0
70.3/71.1		215,8

Tabel / Table 2
Dimensiuni și indici ai femurelor / *The dimensions and indexes of the thighbones*

Nr. Martin	Mormântul nr. 1	Picioarul stâng	Picioarul drept
1	Lung. max.	441	441
2	Lung. Morf.	439	439
6	Diam. ant.-post.m	29	30
7	Diam. Transv. mijl.	29	30
8	Perim. Mijl.	87	88
9	Diam. Transv. sup.	29	31
10	Diam. Ant.-post. Sup	25	27
21	Lărgimea condilară	75	76
6+7x100/2	Indice de masivitate	13,21	13,67
8x100/2	Indice de soliditate	19,82	20,05
6x100/7	Indice de pilastrie	100,00	100,00
10x100/9	Indice de platimetrie	86,21	87,10

Tabel / Table 3
Dimensiuni și indici ai tibiilor / *The dimensions and indexes of the shinbones*

Nr. Martin	Măsurători, indici	Mormântul nr. 1		Mormântul nr. 8	
		Picioar Stâng	Picioar drept	Picioar stâng	Picioar Drept
1	Lung. max.	354	354		362
8	Diam. ant. – post.m.	32	30	30	30
9	Diam. tr. m.	22	22	22	22
8a	Diam. ant.-post. s.	38	38	38	38
9a	Diam. tr. s.	25	25	23	24
10b	Perim.min.	73	73	73	73
10bx100/1	Indice de soliditate	20,62	20,62		20,17
9x100/8	Indice de secțiune	75,00	73,33	73,33	70,97
9ax100/8a	Indice de platicemie	65,79	65,79	60,53	63,16

Tabel / Table 4
Dimensiuni și indici ai peroneelor / *The dimensions and indexes of the splint bones/fibulas*

Nr. Martin	Măsurători, indici	Mormântul nr. 1		Mormântul nr. 8	
		Picioarul Stâng	Picioarul drept	Picioarul Stâng	Picioarul drept
1	Lung. max.	335	335	355	356
2	Diam. ant.-post	14	14	15	16
3	Diam. tr.	13	13	13	14
4a	Perim. min.	33	33	35	35
4ax100/1	Indice de soliditate	9,85	9,85	9,86	9,83

Tabel / Table 5

Dimensiuni și indici ai humerusurilor / *The dimensions and indexes of the humeruses*

Nr. Martin	Măsurători, indici	Mormântul nr. 1		Mormântul nr. 8	
		Mâna stângă	Mâna dreaptă	Mâna stângă	Mâna dreaptă
1	Lung. Max.	300	300	316	320
4	Larg. max. epicond.	64	64	67	67
5	Diam. Max. mijl.	23	23	24	24
6	Diam. Min. mijl.	19	19	19	19
7	Perim. min.	64	64	62	62
6x100/5	Indice de secțiune	82,61	82,61	79,17	79,17
7x100/1	Indice de soliditate	21,33	21,33	19,62	19,38

Tabel / Table 6

Dimensiuni și indici ai radiusurilor / *The dimensions and indexes of the radiuses*

Nr. Martin	Măsurători, indici	Mormântul nr. 1		Mormântul nr. 8	
		Mâna stângă	Mâna dreaptă	Mâna stângă	Mâna Dreaptă
1	Lung. max.	221	228	243	
3	Perim. Min.	40	40	42	
4	Diam. Trans.	16	16	17	
5	Diam. ant. Post.	12	12	12	
3x100/1	Indice de robusticitate	18,10	17,54	17,28	
5x100/4	Indice de secțiune	75,00	75,00	70,59	

Tabel / Table 7

Dimensiuni și indici ai cubitusurilor / *The dimensions and indexes of the cubituses*

Nr. Martin	Măsurători, indici	Mormântul nr. 1		Mormântul nr. 8	
		Mâna stângă	Mâna dreaptă	Mâna stângă	Mâna dreaptă
1	Lung. max.	240	244	254	
3	Perim. min.	36	38	35	
11	Diam. Ant. Post.	13	13	14	
12	Diam. Transv.	17	17	17	
3x100/1	Indice de robusticitate	15,00	15,57	13,78	
11x100/12	Indice de secțiune	76,47	76,47	82,35	